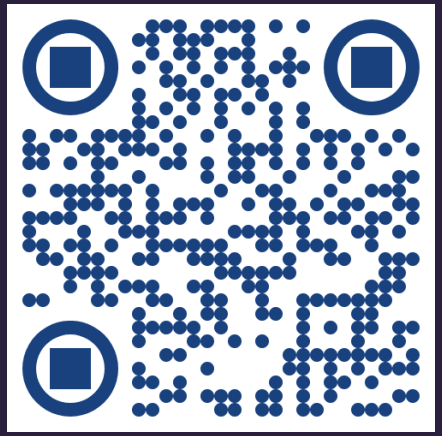
MIELŐTT ELKEZDJÜK · 3 PERC

Kérdés?

...vagy olyan médiaetikai dilemma, amelyet szeretnének megbeszélni?

- a diasorokat és a háttéranyagokat elérhetővé teszem: **szadaikaroly.hu**
- kérem, ne készítsenek kép-, hang- vagy videofelvételt az órán és ne használják a telefonjukat.
- elérhetőség: **szadai.karoly@uni-eszterhazy.hu**

Objektív-e a tudósítás?

A tény, a forrás állítása, a riporter következtetése – és a "hamis egyensúly” problémája

Hamis egyensúlyról (false balance) akkor beszélünk, ha a tudósítás egyenrangúként mutat be két álláspontot, holott az egyik mögött ellenőrzött tények vagy szakmai konszenzus állnak, a másik mögött nem. A tudósítás formailag kiegyensúlyozott: mindkét oldal szót kap, ugyanannyi idővel, egymás mellett. Tartalmilag viszont félrevezet, mert a közönség azt hiszi, hogy a kérdés nyitott, és a szakértők megosztottak.

HÍD AZ 5. ÓRÁTÓL

Múlt héten azt kérdeztük: szabad-e közölni azt, ami megbotránkoztató vagy sértő.
Ma azt: igaz-e, amit közlünk.

Honnan tudhatja a közönség, hogy a riporter tényt közöl, egy forrást idéz, vagy a saját következtetését mondja el?

1 ELŐZMÉNYEK

Út a háborúig, 1991–2003

1991

Az öbölháború után az ENSZ Biztonsági Tanácsa kötelezi Irakot, hogy nemzetközi ellenőrzés mellett számolja fel tömegpusztító fegyvereit.

1998. december

Az ENSZ-ellenőrök elhagyják Irakot, amerikai–brit légicsapások következnek.

2001. szeptember 11.

Terrortámadás az Egyesült Államok ellen.

2002. január 29.

Bush Irán és Észak-Korea mellett Irakot is a „gonosz tengelye” országai közé sorolja.

2002. szeptember 24.

A brit kormány dossziéja Irak tömegpusztító fegyvereiről – benne a 45 perces állítás.

2002. november 8.

A BT 1441. határozata „utolsó lehetőséget” ad Iraknak, az ellenőrök visszatérnek.

2003. február 5.

Colin Powell amerikai külügyminiszter az ENSZ BT előtt bemutatja, amit az amerikai kormány bizonyítéknak tart.

2003. február 15.

Világszerte tüntetnek a háború ellen. Londonban a rendőrség szerint 750 ezren vonulnak az utcára.

2003. március 18.

A brit alsóház 412:149 arányban megszavazza a katonai fellépést.

2003. március 20.

Megkezdődik az invázió.

2003. május

Tömegpusztító fegyvert addig nem találtak. A sajtó azt kérdezi: mit tudott a kormány, amikor a dossziét összeállította?

1 ELŐZMÉNYEK · A SZEREPLŐK

Kik a szereplők és mi a 45 perces állítás?

John Humphrys (1943–)

A BBC Radio 4 Today című reggeli hírműsorának műsorvezetője 1987 és 2019 között. Kemény, a politikusokat gyakran sarokba szorító interjúiról ismert.

Andrew Gilligan (1968–)

2003-ban a Today védelmi és diplomáciai tudósítója. A Hutton-jelentés után, 2004. január 30-án lemondott, később több lapnál dolgozott.

David Kelly (1944–2003)

Mikrobiológus, a brit védelmi minisztérium biológiaifegyver-szakértője, korábban ENSZ-fegyverzetellenőr Irakban. 2003. május 22-én találkozott Gilligannel. Július 15-én a parlament külügyi bizottsága meghallgatta, július 18-án holtan találták.

Lord Hutton (1931–2020)

Észak-Írország legfőbb bírája, majd a Lordok Háza tagja. Tony Blair felkérésére 2003 júliusától ő vezette a David Kelly halálának körülményeit feltáró vizsgálatot. Jelentése 2004. január 28-án jelent meg.

A 45 perces állítás

A brit kormány 2002. szeptember 24-i jelentése szerint Irak egyes vegyi és biológiai fegyvereit a parancs után 45 percen belül be tudja vetni. Blair ezt előszóban is megismételte. Az állítás egyetlen forrásból származott.

NYITÓ KÉRDÉS · ÖN A TODAY (BBC RADIO 4) SZERKESZTŐJE · MEGISMÉTELNÉ A RIPORTOT VÁLTOZATLAN FORMÁBAN A KÉSŐBBI KIADÁSOKBAN?

A videófájlt megtalálják a Segédanyagok között Gilligan_Humphrys_2003-05-29_0607_HU.mp4 néven

NYITÓ KÉRDÉS · ÖN A TODAY (BBC RADIO 4) SZERKESZTŐJE · 2003. MÁJUS 29.

A riportere egy élő beszélgetésben - előre megírt szöveg nélkül - azt mondja: „egy magas beosztású forrás szerint a kormány valószínűleg tudta, hogy a 45 perces állítás téves, amikor beletette a jelentésbe."
Elhangozhat így a következő adásban is?

IGEN

NEM

1 NYITÓ ESET

A Hutton-ügy (BBC, 2003–2004)

Egy élő adásban elhangzott mondat, egy forrás, egy intézmény – és egy jelentés, amely a „valószínűleg tudta” állítást megalapozatlannak minősítette, a BBC szerkesztői ellenőrzését pedig hiányosnak.

máj. 29.

A mondat

Andrew Gilligan, a Today riportere, a forrására hivatkozik: a Downing Street elrendelte, hogy „tupírozzák fel” a dossziét és a kormány valószínűleg tudta, hogy a 45 perces állítás téves.

jún.–júl.

A forrás

A kormány cáfol, a BBC kiáll a riport mellett. Július 9.: a Védelmi Minisztérium megerősíti, hogy a forrás David Kelly fegyverszakértő. Kelly július 17-én öngyilkos lesz.

2004. jan. 28.

A jelentés

Hutton: a „valószínűleg tudta” állítás megalapozatlan, a BBC szerkesztői ellenőrzése hiányos. Január 28–30.: Davies elnök, Dyke vezérigazgató és Gilligan lemond.

utóélet

Ami igazolódott és ami nem

Butler (2004) és Chilcot (2016): a dosszié nagyobb bizonyosságot sugallt, mint amennyit a hírszerzés alátámasztott. Azt viszont egyik jelentés sem állapította meg, hogy a kormány tévesnek tudta a 45 perces állítást.

1 NYITÓ ESET · A BBC ÖSSZEÁLLÍTÁSA

Amikor az intézmény is célkeresztbe kerül

A videófájlt megtalálják a Segédanyagok között BBC_2004_magyar_felirattal.mp4 néven

Mit látunk a tudósításban?

- Greg Dyke a sajtónak beszél a BBC székháza előtt a lemondásáról.
- A Hutton-jelentés a 6.07-es közlést megalapozatlannak minősítette, a BBC szerkesztői ellenőrzését pedig hiányosnak. A „feltupírozás” vádját is megalapozatlannak tartotta.
- Kérdés: mit véd itt a szerkesztőség – a riportert, az állítást vagy a saját függetlenségét?

A videó szerzői jogi védelem alatt áll: kizárólag oktatási célú, zárt órai bemutatásra.

2 FOGALOMTISZTÁZÁS

A tény, a forrás állítása, a riporter következtetése

1 Tény

Tényként azt közöljük, amit ellenőrizni tudtunk. Példa: a dosszié tartalmazta a 45 perces állítást. Ez ellenőrizhető.

2 A forrás állítása

Amit valaki mondott és a tudósítás neki tulajdonítja. A közönségnek tudnia kell, kitől származik az állítás és mekkora súlya van. Példa: „Egy minisztériumi tisztviselő szerint a jelentést a választás utánra halasztják.”

3 A riporter következtetése

Amit a riporter maga von le a tényekből vagy a forrás szavaiból. Példa: „A halasztás azt mutatja, hogy a kormány tart a jelentés tartalmától.”

A »forrásunk szerint« csak akkor helytálló, ha a forrás valóban ezt mondta.

2 FOGALOMTISZTÁZÁS

Objektivitás: ellenőrizhető módszer

Módszer

Rivers–Mathews · Bajomi-Lázár

- A tudósítónak lehet véleménye. Az objektivitás azt követeli meg, hogy a közönség ellenőrizni tudja a munkáját.
- Ehhez a tudósító:
  – megnevezi a forrásait;
  – jelzi, melyik állítás kitől származik;
  – elválasztja a tényt a saját véleményétől.
- A közönség el tudja különíteni, hogy mit **tud** a riporter és mi a véleménye.

Keretezés

a tények válogatása és elrendezése

- A válogatás és a sorrend maga is állítás.
- Keretezés nélküli tudósítás nincs. A tudósításból derüljön ki, milyen adatokra és forrásokra épül az állítás.
- Példa: ugyanarról a sajtótájékoztatóról az egyik hír a kormány ígéretével kezdődik, a másik a tiltakozókkal.

2 FOGALOMTISZTÁZÁS

Kellő pártatlanság és hamis egyensúly

KELLŐ PÁRTATLANSÁG · VISEGRÁDI IRÁNYELVEK, 2. TÉMA

A témák tisztességes kezelése, nem a nézetek egyenlő műsorideje: „…ez nem jelenti azt, hogy az egyensúlyt egyszerű matematikai képletként kell kezelni, vagy hogy kötelező egyenlő megszólalási időt biztosítani minden ellenkező nézetnek.” (Radetzky 2017, 116. o.)

HAMIS EGYENSÚLY

Hamis egyensúlyról akkor beszélünk, ha egy ellenőrzött tényállítás mellé ugyanakkora súllyal odateszik a tényalap nélküli véleményt, hogy „legyen másik oldal is”. A másik oldal megszólaltatása akkor szolgálja a pontosságot, ha van tényalapja. Ha nincs, a tudósítás pontatlanná válik.

3 KÉT NORMATÍV KERET

Ugyanaz a mondat, két normatív keret

A két normatív keret ugyanazt a döntést vizsgálja, más-más szempontból. Mindkettőből lehet a mondat mellett és ellene is érvelni.

	ÉRV A MONDAT MELLETT	ÉRV A MONDAT ELLEN
Kötelességetika *a szabály*	Ha a riporter megalapozottan tudja, hogy egy hivatalos dokumentumot politikai szempontok szerint alakítottak át, kötelessége kimondani.	A pontosság szabálya: egy forrásból, élő adásban ilyen súlyú állítást ellenőrzés nélkül nem szabad közölni.
Következményetika *a következmények*	A dossziéban egy háború indoklása volt. Minél nagyobb a tét, annál erősebb a közérdek. Ha a riporter túl óvatos, a történet nem jut el a közönséghez.	Ha a mondat nem állja meg a helyét, a BBC hitele és függetlensége sérül. Egy pontatlan mondat az egész tudósítást hiteltelenítí.

4 A RIPORT ELEMZÉSE · ELEMZŐLAP, EGY KÖR

A Gilligan-riport, 2003. május 29., 6.07

A kiosztott szöveg

- Az angol eredeti és a hét sorra bontott magyar munkafordítás.
- Minden sort jelöljenek: T = tény, F = a forrás állítása, K = a riporter következtetése. Egy sorhoz több betűt is írhatnak.
- Összesítés: hány sor tény, hány a forrás állítása, hány a riporter következtetése?

Ön a Today szerkesztője · egy kör · 15 perc

A kérdés: mi hangozhat el a következő adásban a 6.07-es mondatokból és milyen megfogalmazásban?
1. Melyik döntésről van szó? Nem arról, hogy igaz-e a történet.
2. Nevezzenek meg két értéket (ne területet, szereplőt vagy érdeket).
3–4. Kik az érintettek, kinek tartoznak felelősséggel? A forrást mindenképpen vegyék fel az érintettek közé.
5. Legalább két irányzattal érveljenek. A mércét a következő diáról idézzék.
6. „A döntésem: a következő adásban ez a mondat hangzik el: … Így indokolnám (nevezzék meg, kinek): …”

4 A MÉRCE · A KITÖLTÉS ALATT LÁTHATÓ

Irányelvek és kódexek

VISEGRÁDI IRÁNYELVEK, 1. TÉMA

„A sajtószabadság nem jogosít fel arra, hogy valakiről bármi olyat mondjunk, aminek semmi köze sincs az igazsághoz, de még ebben az esetben sem keveredhet a tudósítás a kommentárral […] Az újságíró kötelessége, hogy méltányosan, pontosan, igazságosan és kellő pártatlansággal tudósítson a tényekről.”

VISEGRÁDI IRÁNYELVEK, 2. TÉMA

„A véleményt minden esetben világosan el kell különíteni a ténytől. A szakmailag megalapozott ítéletre viszont mindig szükség van.”

MÚOSZ ETIKAI KÓDEX 4.1.

„Az újságíró és szerkesztő írásban, online alkotásban, műsorban szándékosan vagy gondatlanságból valótlanságot nem állíthat, köteles a tényeket és adatokat az adott helyzetben elvárható gondossággal ellenőrizni.”

KÖZSZOLGÁLATI KÓDEX

A műsorszámok „a nézetek tárgyszerű és sokoldalú bemutatásával segítik a hallgatók és a nézők véleményalkotását”. A szolgáltató „minden lényeges tényt és meghatározó véleményt figyelembe vesz”.

Forrás: Radetzky 2017, 115–116., 129. és 168–169. o. illetve Visegrádi Irányelvek 11.o.

4 AZ ELEMZÉS MEGBESZÉLÉSE

Egy mondat, két felelős

A riporter

aki kimondta

- Élő adásban, előre megírt szöveg nélkül, egyetlen forrásból.
- A Hutton-jelentés szerint a forrás nem mondta, hogy a kormány valószínűleg tudta. A következtetés a riporteré volt.
- Lojalitás a történet és a forrás iránt.

Az intézmény

amely nem ellenőrizte a riportot, de kiállt mellette

- Adás előtt egyetlen szerkesztő sem tudta, mi fog elhangozni.
- Lojalitás az intézmény függetlensége iránt.
- A függetlenség védelme közben háttérbe szorult a pontosság.

Ha a történet igaz is, ez nem menti a mondat pontatlanságát és a mondat pontatlansága zárójelbe teheti az egész tudósítást.

Mit mondtak később - Blair és Bush?

Tony Blair

brit miniszterelnök, 1997–2007

- 2004 júliusában elismerte: egyre világosabb, hogy Szaddámnak az invázió idején nem voltak bevetésre kész vegyi és biológiai fegyverkészletei.
- 2015-ben bocsánatot kért azért, hogy a hírszerzési információk tévesek voltak, és a háború utáni tervezés hibáiért. Szaddám eltávolításáért viszont – mint mondta – nehezen tudna bocsánatot kérni.
- A Chilcot-jelentés (2016) után azt mondta: fájdalma, sajnálata és bocsánatkérése nagyobb, mint azt bárki el tudná hinni. A döntést azonban továbbra is helyesnek tartja.

George W. Bush

amerikai elnök, 2001–2009

- 2004 őszén az amerikai vezetésű vizsgálócsoport (Duelfer-jelentés) nem talált bizonyítékot arra, hogy Irak 1991 után tömegpusztító fegyvereket tartott volna fenn vagy gyártott volna.
- 2005 decemberében kimondta: a háború előtti hírszerzési információk nagy része téves volt.
- 2010-es emlékirataiban azt írja: valahányszor arra gondolt, hogy nem találtak fegyvereket, émelyítő érzés fogta el és ma is elfogja. A háborút azonban továbbra is helyesnek tartja.

Ami közös bennük: a hírszerzés tévedését elismerik, a saját döntésüket nem tartják hibásnak.

6 VITAKÉRDÉS

Ha az objektivitás azon múlik, hogy az újságíró munkája ellenőrizhető, ki ellenőrzi ezt a munkát?
2004-ben a szerkesztő, a közönség vagy egy hivatalos vizsgálat?
És ma? Egy algoritmus?
Ha minden állítás mellett megszólaltatjuk a „másik oldalt”, mit szolgálunk: a pontosságot vagy a saját védelmünket?

A KÖVETKEZŐ HETEK

Október 28.: őszi szünet. November 4.: 7. óra – háborús kép vagy propaganda (Kevin Carter, Alan Kurdi, Abu Ghraib).
Olvasnivaló: Silverstone: Médiaerkölcs, 1. fej. · Christians és szerzőtársai: fotóesetek · Krokovay: a kép és a beleegyezés.